

भारतातील जागतिक वारसा स्थाने

- जागतिक वारसा स्थळ हे युनायटेड नेशन्स एज्युकेशनल, सायंटिफिक अँड कल्चरल ऑर्गनायझेशन (युनेस्को) द्वारे प्रशासित आंतरराष्ट्रीय अधिवेशनाद्वारे कायदेशीर संरक्षण असलेले एक महत्त्वपूर्ण किंवा क्षेत्र आहे. जागतिक वारसा स्थळांना युनेस्कोने सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, वैज्ञानिक किंवा इतर प्रकारचे महत्त्व प्राप्त करून देण्यासाठी नियुक्त केले आहे. या स्थळांवर "मानवतेसाठी उल्लेखनीय मूल्य मानल्या जाणार् या जगभरातील सांस्कृतिक आणि नैसर्गिक वारसा" असल्याचे मानले जाते.
- युनेस्कोने 1972 मध्ये स्वीकारलेल्या जागतिक सांस्कृतिक आणि नैसर्गिक वारशाच्या संरक्षणाशी संबंधित कन्व्हेंशन नावाच्या आंतरराष्ट्रीय करारात याला मूर्त रूप देण्यात आले आहे.
- भारतामध्ये 40 जागतिक वारसा स्थळे आहेत ज्यात 32 सांस्कृतिक स्थळे, 7 नैसर्गिक स्थळे आणि 1 मिश्रित स्थळे आहेत.
- तीन प्रकारच्या साइट्स आहेत: सांस्कृतिक, नैसर्गिक आणि मिश्र.

युनेस्को नैसर्गिक जागतिक वारसा स्थळे

- युनेस्कोच्या नैसर्गिक जागतिक वारसा स्थळांना भूवैज्ञानिक रचना आणि भौतिक, जैविक आणि सांस्कृतिक लँडस्केप यांसारखे विशिष्ट सांस्कृतिक पैलू यांचा समावेश होतो.
- खाली दिलेल्या सारखे मध्ये भारतातील जागतिक वारसा स्थळांची संपूर्ण यादी व त्यांचे महत्त्व देण्यात आलेली आहे.

UNESCO नैसर्गिक जागतिक वारसा स्थळे				
No.	जागतिक वारसा स्थळे	राज्य	अधिसूचनेचे वर्ष	महत्वाची माहिती
1	काझीरंगा राष्ट्रीय उद्यान	आसाम	1985	<ul style="list-style-type: none">भारताच्या ईशान्येकडील प्रदेशातील काझीरंगा राष्ट्रीय उद्यान ४२९.९६ चौ.किमी क्षेत्र व्यापलेले आणि आसाम राज्यात स्थित आहे, हे शेवटच्या बदल न केलेल्या नैसर्गिक क्षेत्रापैकी एक आहे.काझीरंगा राष्ट्रीय उद्यानात भारतातील वाघांची सर्वाधिक घनता आहे आणि 2007 पासून व्याघ्र प्रकल्प म्हणून घोषित करण्यात आले आहे.काझीरंगा नॅशनल पार्क क्षेत्र हे ब्रह्मपुत्रा खोऱ्यातील पूरक्षेत्रातील एकमेव सर्वात मोठे आणि अबाधित क्षेत्र आहे.ब्रह्मपुत्रा नदीच्या वळणावळणामुळे या विस्तीर्ण भागात नदीचे पात्र आणि प्रवाही भूमीची विलक्षण उदाहरणे निर्माण होतात.
2	केवलदेव घाना राष्ट्रीय उद्यान	राजस्थान	1985	<ul style="list-style-type: none">ही पाणथळ जागा राजस्थान राज्यात स्थित असून १९ व्या शतकाच्या अखेरीपर्यंत डक (Duck) नेमबाजी राखीव म्हणून काम करत होती. तथापि, लवकरच ही शिकार थांबली आणि १९८२ मध्ये या भागाला राष्ट्रीय उद्यान म्हणून घोषित करण्यात आले.या राष्ट्रीय उद्यानात ३७५ पक्ष्यांच्या प्रजाती आणि इतर विविध जीवसृष्टीचे वास्तव्य आहे. हे पॅलेआक्टिक स्थलांतरित जलपर्णी, गंभीरपणे संकटात सापडलेल्या सायबेरियन क्रेन तसेच जागतिक स्तरावर धोकादायक - ग्रेटर स्पॉटेड ईगल आणि

				<p>इम्पीरियल ईगलसाठी हिवाळ्यातील मैदान म्हणून देखील काम करते.</p> <ul style="list-style-type: none">• स्थलांतरित प्रजनन न करणार् या पक्ष्यांच्या निवासी लोकसंख्येसाठी याची प्रशंसा केली जाते.
3	मानस वन्यजीव अभयारण्य	आसाम	1985	<ul style="list-style-type: none">• मानस वन्यजीव अभयारण्य आसाममध्ये असलेले जैवविविधतेचे हॉटस्पॉट आहे. हा मानस व्याघ्र प्रकल्पाचा एक भाग आहे आणि मानस नदीकाठी पसरलेला आहे.• या जागेच्या चित्तरारक सौंदर्य आणि शांत वातावरणासाठी अनेक वनाच्छादित टेकड्या, जलोढ गवताळ प्रदेश आणि उष्णकटिबंधीय सदाहरित जंगले जबाबदार आहेत.• तसेच वाघ, अधिक एकशिंंगी गेंडा, दलदलीचे हरीण, पिग्मी हॉग आणि बंगाल फ्लोरिकन अशा अनेक संकटग्रस्त प्रजातींना राहण्यायोग्य वातावरण उपलब्ध करून देते.
4	नंदा देवी राष्ट्रीय उद्यान आणि व्हॅली ऑफ फ्लॉवर्स	उत्तराखंड	1988, 2005	<ul style="list-style-type: none">• ही दोन्ही राष्ट्रीय उद्याने अपवादात्मकपणे सुंदर उंच-उंची पश्चिम हिमालयीन लँडस्केप आहेत आणि उत्तराखंड राज्याच्या हद्दीत येतात.• नंदा देवी नॅशनल पार्कमध्ये खडबडीत आणि उंच-पर्वताचे वाळवंट आहे आणि भारताच्या दुसऱ्या-सर्वोच्च पर्वताचे वर्चस्व आहे - नंदा देवीचे शिखर. व्हॅली ऑफ फ्लॉवर्स, याउलट, अल्पाइन फुलांचे सौंदर्यदृष्ट्या सुखकारक कुरण दिसते.• या उद्यानांमध्ये असंख्य प्रकारच्या फुलांच्या आणि प्राण्यांच्या प्रजाती राहतात, तसेच जागतिक स्तरावर धोक्यात आलेल्या प्रजातींच्या लक्षणीय लोकसंख्येसह- हिम बिबट्या, हिमालयीन कस्तुरी मृग इ.
5	सुंदरबन राष्ट्रीय उद्यान	पश्चिम बंगाल	1987	<ul style="list-style-type: none">• सुंदरबन राष्ट्रीय उद्यानात खारफुटीच्या जंगलांचे जगातील सर्वाधिक प्रमाण आहे.• भारत आणि बांगलादेश दरम्यान गंगा आणि ब्रह्मपुत्रा नद्यांच्या डेल्टावर वसलेले आहे.• सुंदरबन खारफुटीमध्ये जगातील सर्वात मोठ्या संख्येने वाघ आहेत ज्यांनी जवळजवळ उभयचर जीवनाशी जुळवून घेतले आहे आणि विकसित केले आहे, येथील वाघ लांब पल्ल्यापर्यंत पोहण्यास आणि मासे, खेकडा आणि वॉटर मॉनिटर सरड्यावर टिकून राहण्यास सक्षम आहेत.
6	पश्चिम घाट	"महाराष्ट्र, गोवा, कर्नाटक, तामिळनाडू	2012	<ul style="list-style-type: none">• पश्चिम घाटात भारताच्या पश्चिम किनाऱ्याला समांतर चालणाऱ्या आणि केरळ, महाराष्ट्र, गोवा, गुजरात, तामिळनाडू आणि कर्नाटक राज्यांमधून जाणाऱ्या पर्वतांची साखळी आहे.

		आणि केरळ"		<ul style="list-style-type: none">ते 1600 किमी लांब पट्ट्यामध्ये एक अफाट क्षेत्र व्यापतात आणि सुमारे 11 अंश उत्तरेस 30 किमी पालघाट अंतराने फक्त एकदाच व्यत्यय आणतात.ते भारतीय मान्सून हवामान पद्धतीवर देखील प्रभाव टाकतात जे प्रदेशाच्या उष्ण उष्णकटिबंधीय हवामानात मध्यस्थी करतात आणि दक्षिण-पश्चिमेकडून वाहणाऱ्या पावसाने भरलेल्या मान्सून वाऱ्यांना अडथळा म्हणून काम करतात.पश्चिम घाट हे उष्णकटिबंधीय सदाहरित जंगले तसेच जागतिक स्तरावर धोक्यात आलेल्या ३२५ प्रजातींचे घर आहे.
7	ग्रेट हिमालयन नॅशनल पार्क	हिमाचल प्रदेश	2014	<ul style="list-style-type: none">हिमाचल प्रदेश राज्यातील हिमालय पर्वतांच्या पश्चिम भागात असलेले हे उद्यान तेथील उंच अल्पाइन शिखरे, अल्पाइन कुरण आणि नदीकाठच्या जंगलांसाठी प्रसिद्ध आहे. हे अनेक नद्यांचे हिमनदी आणि बर्फ वितळलेले पाण्याचे स्रोत तसेच पाणलोट क्षेत्र देखील बंदिस्त करते. हा एक जैवविविधतेचा हॉटस्पॉट आहे ज्यामध्ये 25 प्रकारच्या जंगलांमध्ये असंख्य जीवजंतूंच्या प्रजातींचे वास्तव्य आहे, त्यापैकी अनेकाना धोका आहे.

युनेस्को मिश्र जागतिक वारसा स्थळे

- मिश्रित साइटमध्ये नैसर्गिक आणि सांस्कृतिक महत्त्व असलेल्या घटकांचा समावेश आहे.

UNESCO मिश्रित जागतिक वारसा स्थळे

No.	जागतिक वारसा स्थळे	राज्य	अधिसूचनेचे वर्ष	महत्वाची माहिती
1	खंगचेंडझोंगा (Khangchendzonga National Park) राष्ट्रीय उद्यान	सिक्कीम	2016	<ul style="list-style-type: none">खंगचेंडझोंगा नॅशनल पार्क माउंट खंगचेंडझोंगा या जगातील तिसऱ्या क्रमांकाच्या शिखराचे यजमानपद भूषवते. हे उद्यान उंचसखल दऱ्या, बर्फाच्छादित पर्वत आणि सरोवरे आणि हिमनद्या यांनी भरलेले आहे.यात खंगचेंडझोंगा पर्वताच्या पायथ्याशी वसलेल्या २६ किमी लांबीच्या झेमू हिमनदीचा समावेश आहे.खंगचेंडझोंगा राष्ट्रीय उद्यान सिक्कीम राज्याचा सुमारे 25% भाग व्यापते. स्थानिक, तसेच धोकादायक, वनस्पती आणि प्राण्यांच्या प्रजातींना अनुकूल वातावरण प्रदान करते.

युनेस्को सांस्कृतिक जागतिक वारसा स्थळे

- युनेस्कोच्या सांस्कृतिक जागतिक वारसा स्थळांना चित्रे, स्मारके, स्थापत्यकला इत्यादी अद्वितीय सांस्कृतिक पैलू यांचा समावेश होतो.

UNESCO सांस्कृतिक जागतिक वारसा स्थळे				
No.	जागतिक वारसा स्थळे	राज्य	अधिसूचनेचे वर्ष	महत्वाची माहिती
1	धोलाविरा	गुजरात	2021	<ul style="list-style-type: none">हडप्पा संस्कृतीचे दक्षिण केंद्र असलेले प्राचीन शहर धोलाविरा हे गुजरात राज्यातील खादिर या शुष्क बेटावर वसलेले आहे. इ.स.पू. ३०००-१५०० च्या दरम्यान व्यापलेल्या या पुरातत्त्वीय स्थळात आग्नेय आशियातील या कालखंडातील सर्वोत्तम जतन केलेल्या नागरी वसाहतीपैकी एक असलेल्या या ठिकाणी तटबंदीचे शहर व स्मशानभूमी यांचा समावेश होतो.
2	काकतीय रुद्रेश्वर (रामप्पा) मंदिर	तेलंगणा	2021	<ul style="list-style-type: none">रामप्पा मंदिर या नावाने प्रसिद्ध असलेले रुद्रेश्वर हे शहर तेलंगणा राज्यात हैदराबादच्या ईशान्येस सुमारे २०० किमी. अंतरावर असलेल्या पालमपेट ह्या गावी वसले आहे. शासक रुद्रदेव आणि रेचर्ला रुद्र यांच्या अधिपत्याखाली काकतीयन काळात (इ.स.पू.११२३-१३२३) बांधलेल्या भिंतीच्या संकुलातील हे मुख्य शिवमंदिर आहे.
3	द आर्किटेक्चरल वर्क ऑफ ले कॉर्बुसियर, आधुनिक चळवळीतील एक उत्कृष्ट योगदान	चंदीगड	2016	<ul style="list-style-type: none">Le Corbusier च्या कार्यातून निवडलेल्या, या आंतरराष्ट्रीय मालिका मालमतेचा समावेश असलेली 17 साइट्स सात देशांमध्ये पसरलेली आहेत आणि भूतकाळाला ब्रेक लावणाऱ्या नवीन वास्तुशास्त्रीय भाषेच्या आविष्काराचे दाखले आहेत. उदा: चंदीगड (भारत) मधील कॉम्प्लेक्स डु कॅपिटोल
4	व्हिक्टोरियन आणि आर्ट डेको एन्सेम्बल ऑफ मुंबई	महाराष्ट्र	2018	<ul style="list-style-type: none">व्हिक्टोरियन रचनेत बाल्कनी आणि व्हरांड्यांसह हवामानाला अनुकूल असलेल्या भारतीय घटकांचा समावेश आहे. आर्ट डेको इमारती, त्यांच्या चित्रपटगृहे आणि निवासी इमारतींसह, आर्ट डेको इमेजरीसह भारतीय डिझाइनचे मिश्रण करतात, ज्यामुळे एक अद्वितीय शैली तयार केली जाते ज्याचे वर्णन इंडो-डेको म्हणून केले गेले आहे.
5	अहमदाबादचे ऐतिहासिक शहर	गुजरात	2017	<ul style="list-style-type: none">साबरमती नदीच्या पूर्व किनाऱ्यावर सुलतान अहमद शाह यांनी १५ व्या शतकात स्थापन केलेल्या अहमदाबाद या तटबंदीच्या शहरात सल्तनत काळापासून एक समृद्ध वास्तुवारसा, विशेषतः भद्रा किल्ला, किल्ल्याच्या

				शहराच्या भिंती आणि दरवाजे आणि असंख्य मशिदी आणि थडगे तसेच नंतरच्या काळातील महत्त्वपूर्ण हिंदू आणि जैन मंदिरे सादर केली गेली आहेत
6	जयपूर शहर	राजस्थान	2020	<ul style="list-style-type: none">भारताच्या वायव्य राजस्थान राज्यातील तटबंदी असलेल्या जयपूर शहराची स्थापना १७२७ मध्ये सवाई जयसिंग द्वितीय याने केली. डोंगराळ प्रदेशात वसलेल्या या प्रदेशातील इतर शहरांच्या विपरीत, जयपूरची स्थापना मैदानी भागावर झाली आणि वैदिक स्थापत्यकलेच्या प्रकाशात अर्थ लावलेल्या ग्रीड प्लॅननुसार बांधले गेले.
7	नालंदा महाविहाराचे पुरातत्त्वीय स्थळ (नालंदा विद्यापीठ)	बिहार	2016	<ul style="list-style-type: none">इसवी सन पूर्व तिसऱ्या शतकापासून ते इसवी सनाच्या १३ व्या शतकापर्यंतच्या एका मठवासी व स्कोलॅस्टिक संस्थेच्या पुरातत्त्वीय अवशेषांचा यात समावेश आहे. त्यात स्तूप, तीर्थस्थळे, विहार (निवासी व शैक्षणिक इमारती) आणि स्तूको, पाषाण व धातू यांतील महत्त्वाच्या कलाकृतींचा समावेश आहे. नालंदा हे भारतीय उपखंडातील सर्वात प्राचीन विद्यापीठ म्हणून उभे आहे.
8	रानी-की-वैन	गुजरात	2014	<ul style="list-style-type: none">राणी-की-वाव हे पायऱ्यांच्या बांधकामातील कारागिरांची क्षमता आणि मारू-गुर्जरा स्थापत्य शैली यांच्या शिखरावर बांधले गेले होते, जे या गुंतागुंतीच्या तंत्रावर प्रभुत्व आणि तपशील आणि प्रमाणाचे मोठे सौंदर्य दर्शवते.
9	राजस्थानचे डोंगराळ किल्ले	राजस्थान	2013	<ul style="list-style-type: none">राजस्थान राज्यात वसलेल्या या सिरीयल साईटमध्ये चित्तोडगडमधील सहा भव्य किल्ल्यांचा समावेश आहे; कुंभलगड; सवाई माधोपूर; झालावाड; जयपूर, आणि जैसलमेर.
10	जंतरमंतर	राजस्थान	2010	<ul style="list-style-type: none">जयपूरमधील जंतरमंतर हे १८ व्या शतकाच्या पूर्वार्धात बांधलेले खगोलशास्त्रीय निरीक्षण स्थळ आहे. यात सुमारे २० मुख्य निश्चित उपकरणांचा संच समाविष्ट आहे. विद्वत्तापूर्ण राजपुत्राच्या दरबारातील खगोलीय कौशल्ये आणि विश्वोत्पत्तीविषयक संकल्पना यांची ही अभिव्यक्ती आहे. (It is an expression of the astronomical skills and cosmological concepts of the court of a scholarly prince)
11	लाल किल्ला परिसर	दिल्ली	2007	<ul style="list-style-type: none">हे मुघल सम्राट शाहजहानची राजधानी शाहजहानाबादचा राजवाड्याचा किल्ला म्हणून बांधले गेले होते आणि लाल वालुकाश्माच्या अफाट भिंतींवरून हे नाव ठेवले गेले आहे. लाल किल्ल्याच्या संकुलात संपूर्णपणे लाल किल्ला तसेच इस्लाम शाह सूरी यांनी 1546 मध्ये बांधलेला सलीमगड

				<p>किल्ला यांचा समावेश आहे. लाल किल्ला हा मुघल स्थापत्यकलेतील नाविन्यता आणि कारागिरीच्या संग्रहाचे प्रतिबिंब आहे. राजवाड्याचे नियोजन इस्लामी प्रोटोटाइपवर आधारित आहे, परंतु प्रत्येक रचना पर्शियन, तैमुरीड आणि हिंदू परंपरांच्या संयोजनातून तयार झालेल्या स्थापत्य घटकांना प्रतिबिंबित करते. मंडपांची रांग नाहर-इ-बेहिष्ठ (पॅराडाइजचा प्रवाह) या नावाने ओळखल्या जाणार या सलग जलवाहिनीने जोडलेली आहे.</p>
12	चंपानेर-पावागढ पुरातत्व उद्यान	गुजरात	2004	<ul style="list-style-type: none">प्रागैतिहासिक (चाल्कोलिथिक) स्थळं, सुरुवातीच्या हिंदू राजधानीचा डोंगराळ किल्ला आणि गुजरात राज्याच्या १६ व्या शतकातील राजधानीचे अवशेष. तसेच इतर अवशेषांमध्ये ८ व्या ते १४ व्या शतकातील तटबंदी, राजवाडे, धार्मिक इमारती, निवासी परिसर, कृषी संरचना आणि जल प्रतिष्ठाने यांचाही समावेश आहे. पावागढ टेकडीच्या माथ्यावर असलेले कालिकामाता मंदिर हे एक महत्त्वाचे देवस्थान मानले जाते, जे वर्षभर मोठ्या संख्येने यात्रेकरूंना आकर्षित करते. हे ठिकाण मुघल-पूर्व एकमेव संपूर्ण आणि अपरिवर्तित इस्लामिक शहर आहे.
13	छत्रपती शिवाजी टर्मिनस	महाराष्ट्र	2004	<ul style="list-style-type: none">भारतातील व्हिक्टोरियन गॉथिक रिवायव्हल आर्किटेक्चरचे उदाहरण, भारतीय पारंपारिक आर्किटेक्चरमधून तयार झालेल्या थीम्समध्ये मिसळले गेले आहे. ब्रिटिश वास्तुविशारद एफ. डब्ल्यू. स्टीव्हन्स यांनी डिझाइन केलेली ही इमारत 'गॉथिक सिटी' आणि भारतातील प्रमुख आंतरराष्ट्रीय व्यापारी बंदर म्हणून मुंबईचे प्रतीक बनली. १८७८ मध्ये सुरू झालेल्या या टर्मिनलची निर्मिती १० वर्षांहून अधिक काळ करण्यात आली होती. मध्ययुगीन इटालियन मॉडेलसवर आधारित हाय व्हिक्टोरियन गॉथिक डिझाईननुसार. त्याचा उल्लेखनीय दगडी घुमट, तुरट, टोकदार कमानी आणि विक्षिप्त जमीन योजना पारंपारिक भारतीय राजवाड्याच्या स्थापत्यकलेच्या जवळ आहे.
14	भीमबेटकाचे रॉक शेल्टर्स	मध्य प्रदेश	2003	<ul style="list-style-type: none">भीमबेटकाचे रॉक शेल्टर्स मध्य भारतीय पठाराच्या दक्षिण किनाऱ्यावर विंध्य पर्वताच्या पायथ्याशी आहेत.
15	बोधगया महाबोधी परिसर	बिहार	2002	<ul style="list-style-type: none">पहिले मंदिर सम्राट अशोकाने इ.स.पू.तिसर या शतकात बांधले होते आणि सध्याचे मंदिर ५ व्या किंवा ६ व्या शतकातील आहे. हे पूर्णपणे विटांनी बांधलेले, गुप्तांच्या

				उत्तरार्धापासून भारतात अजूनही उभे असलेले सर्वात प्राचीन बौद्ध मंदिर आहे.
16	भारत की माउंटन रेलवे	तामिळनाडू	1999	<ul style="list-style-type: none">या ठिकाणी दार्जिलिंह, नीलगिरी आणि कालका-शिमला या तीन रेल्वेचा समावेश आहे.
17	हुमायूँ का मकबरा, दिल्ली	दिल्ली	1993	<ul style="list-style-type: none">१५७० साली बांधलेल्या या कबरीला विशेष सांस्कृतिक महत्त्व आहे कारण ही भारतीय उपखंडातील पहिली बाग-समाधी होती.
18	कुतुब मीनार आणि त्याची स्मारके, दिल्ली	दिल्ली	1993	<ul style="list-style-type: none">कुतुबमिनारचा लाल वालुकाश्माचा बुरूज ७२.५ मीटर उंच असून त्याच्या शिखरावर २.७५ मीटर व्यासापासून त्याच्या पायथ्याशी १४.३२ मीटर व्यासापर्यंत निमुळता असून, आलटून पालटून कोनीय व गोलाकार फुगवटा आहे.
19	सांची येथील बौद्ध स्मारके	मध्य प्रदेश	1989	<ul style="list-style-type: none">हे अस्तित्वात असलेले सर्वात जुने बौद्ध अभयारण्य असून इसवी सनाच्या १२ व्या शतकापर्यंत हे भारतातील एक प्रमुख बौद्ध केंद्र होते. संरक्षणाच्या विविध राज्यांमध्ये एकलिंगी खांब, राजवाडे, मंदिरे आणि मठ) यांचा समावेश आहे, त्यापैकी बहुतेक बहुतेक इसवी सनपूर्व दुसर् या आणि पहिल्या शतकातील आहेत.
20	एलिफंटा लेणी	महाराष्ट्र	1987	<ul style="list-style-type: none">मुंबईपासून जवळच असलेल्या ओमान समुद्रात एलिफंटा बेट किंवा घारापुरी (शब्दशः- 'सिटी ऑफ लेव्हस') या बेटावर स्थित आहे. शैव पंथाशी जोडलेल्या खडककलेचा संग्रह यात आहे. भारतीय कलेच्या महानतेचे, विशेषतः मुख्य गुहेतील प्रचंड उच्च रिलीफचे ते एक महत्त्वपूर्ण प्रतीक आहे. इ.स.च्या ५ व्या ते ६ व्या शतकाच्या मध्यावर ते बांधले गेले.
21	ग्रेट लिव्हिंग चोल मंदिर	तामिळनाडू	1987	<ul style="list-style-type: none">चोल साम्राज्यातील राजांनी बांधलेली ही मंदिरे स्थापत्यकला, शिल्पकला, चित्रकला आणि ब्राँझ कास्टिंगमध्ये चोलांची अचूकता आणि परिपूर्णता प्रकट करतात. या ठिकाणी ११ व्या आणि १२ व्या शतकातील तीन मंदिरांचा समावेश आहे: तंजावर येथील बृहदीश्वर मंदिर, गंगार्कौंडचोलीश्वर मंदिर आणि दारासुरम येथील ऐरावतेश्वर मंदिर. राजेंद्र यांनी १०३५ मध्ये पहिले बांधलेले गंगार्कौंडचोलीश्वरेश्वर मंदिर आणि राजराजाने दुसरे बांधलेले ऐरावतेश्वर मंदिर, अनुक्रमे ५३ मीटर आणि २४ मीटरचे विमान (गर्भगृह टॉवर) आहे. बृहदीश्वर आणि ऐरावतेश्वर मंदिर

22	पट्टदकल येथील स्मारकांचा समूह	कर्नाटक	1987	<ul style="list-style-type: none">कर्नाटकातील पट्टदकल हे एका उदात्त कलेच्या उच्च बिंदूचे प्रतिनिधित्व करते, ज्याने चालुक्य घराण्याच्या काळात ७ व्या आणि ८ व्या शतकात उत्तर आणि दक्षिण भारतातील स्थापत्य प्रकारांचे सुसंवादी मिश्रण केले.
23	गोव्यातील चर्च आणि कॉन्व्हेंट्स	गोवा	1986	<ul style="list-style-type: none">गोव्यातील चर्चस आणि कॉन्व्हेंट्स, विशेषतः बॅसिलिका ऑफ बॉम जीझस हे आशियामध्ये सुवार्तिकीकरण (evangelization in Asia) सुरू झाल्याचे सूचित करतात. बॅसिलिका ऑफ बॉम जीझस येथे सेंट फ्रान्सिस झेवियर यांची पवित्र समाधी देखील आहे. ही स्मारके आशियाच्या प्रमुख भागात मॅन्युलिन, मॅनरिस्ट आणि बॅरोक कलेच्या प्रसारासाठी प्रसिद्ध आहेत.
24	फतेहपुर सिक्री	उत्तर प्रदेश	1986	<ul style="list-style-type: none">१६ व्या शतकाच्या उत्तरार्धात सम्राट अकबराने बांधलेले फतेहपुर सिक्री किंवा 'द सिटी ऑफ व्हिक्टरी' यांनीही अल्पकाळासाठी मुघल साम्राज्याची राजधानी म्हणून काम केले. यात अनेक स्मारके आणि मंदिरे आहेत, ज्यात भारतातील सर्वात मोठ्या मशिदीपैकी एक म्हणजे जामा मशीद समाविष्ट आहे.
25	हंपी येथील स्मारकांचा समूह	कर्नाटक	1986	<ul style="list-style-type: none">ही जागा विजयनगरच्या राज्याची शेवटची राजधानी होती. ही द्राविडी मंदिरे आणि राजवाडे १४ व्या ते १६ व्या शतकाच्या दरम्यान विजयनगरच्या शासकांनी बांधले होते.
26	खजुराहो ग्रुप ऑफ मॉन्यूमेंट्स	मध्य प्रदेश	1986	<ul style="list-style-type: none">खजुराहो येथील मंदिरे चंदेला राजघराण्याच्या काळात बांधली गेली होती, जी ९५० ते १०५० च्या दरम्यान आपल्या अपोगपर्यंत पोहोचली. केवळ २० मंदिरे शिल्लक आहेत; ते तीन भिन्न गटांमध्ये मोडतात आणि दोन भिन्न धर्मांशी संबंधित आहेत - हिंदू धर्म आणि जैन धर्म.
27	महाबलीपुरम येथील स्मारकांचा समूह	तामिळनाडू	1984	<ul style="list-style-type: none">पल्लव राजांनी स्थापन केलेल्या अभयारण्यांचा हा समूह ७ व्या व ८ व्या शतकात कोरोमंडल किनाऱ्यालगतच्या खडकातून कोरलेला होता.
28	सूर्य मंदिर, कोणार्क	ओरिसा	1984	<ul style="list-style-type: none">बंगालच्या उपसागराच्या कोरोमंडल किनाऱ्यावर ७ व्या आणि ८ व्या शतकात पल्लव राजांनी स्मारकांचा हा गट स्थापन केला होता.
29	आगरा किला	उत्तर प्रदेश	1983	<ul style="list-style-type: none">आग्राचा लाल किल्ला म्हणून ओळखले जाणारे सोळाव्या शतकातील महत्त्वाचे मुघल स्मारक.
30	अजिंठा लेणी	महाराष्ट्र	1983	<ul style="list-style-type: none">अजिंठा येथील पहिली बौद्ध लेणी स्मारके इ.स.पू. दुसऱ्या व पहिल्या शतकातील आहेत. गुप्त काळात (इ.स.चे ५वे व ६

				वे शतक) आणखी अनेक समृद्ध सुशोभित लेण्या मूळ समूहात जोडल्या गेल्या.
31	एलोरा लेण्या	महाराष्ट्र	1983	<ul style="list-style-type: none">महाराष्ट्रातील औरंगाबादपासून काही अंतरावर असलेल्या एका उंच बेसाल्ट खडकाच्या भिंतीत २ किमीपेक्षा जास्त लांबीचे हे ३४ मठ आणि मंदिरे शेजारी शेजारी खोदली गेली. बौद्ध धर्म, हिंदू धर्म आणि जैन धर्म यांना वाहिलेली त्याची अभयारण्ये प्राचीन भारताचे वैशिष्ट्य असलेल्या सहिष्णुतेची भावना स्पष्ट करतात.
32	ताज महल	उत्तर प्रदेश	1983	<ul style="list-style-type: none">आग्रा येथे १६३१ ते १६४८ च्या दरम्यान मुघल सम्राट शाहजहानच्या आदेशाने आपल्या आवडत्या पत्नीच्या स्मरणार्थ बांधलेली पांढऱ्या संगमरवराची एक विशाल समाधी, ताजमहाल हा भारतातील मुस्लिम कलेचा दागिना आहे आणि जगाच्या वारशाच्या सार्वत्रिक प्रशंसित उत्कृष्ट कलाकृतींपैकी एक आहे.